

לפרשת מטות ומסעי – תשע"ז

והארץ נתן לבני אדם

רמי שטרן

וְלֹא-תִחַנְיֵפוּ אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲתֶם בָּהּ, כִּי הַדָּם, הוּא יִחַנְיֶף אֶת-הָאָרֶץ; וְלֹא-יִכְפֹּר, לְדָם אֲשֶׁר שִׁפְּךָ-בָּהּ, כִּי-אִם, בְּדָם שִׁפְּכוּ. לֹד וְלֹא תִטְמֵא אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲתֶם יֹשְׁבִים בָּהּ--אֲשֶׁר אֲנִי, שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ: כִּי, אֲנִי יְהוָה--שֹׁכֵן, בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (במדבר, לה, לג-לד)

התורה בבואה לתאר את חומרת רצח נפש, "מאנישה" את האדמה ומדגישה כי הארץ היא אשר זקוקה לכפרה, ודמי המת זועקים מן האדמה משל הייתה האדמה אדם אשר לו פה, והוא זקוק לכפרה בעוון רציחת אדם.

יש לברר אפוא, מדוע התורה בוחרת להשתמש דווקא בארץ, כגורם אשר באמצעותו היא מבהירה לנו את חומרת שפיכות הדמים. לא זו בלבד אלא שהתורה מדגישה כי ה' שוכן בתוך הארץ ושוכן בבני ישראל. מהו פשר ההשוואה בין השראת השכינה בבני ישראל להשראת השכינה בארץ?

יש שיאמרו כי התורה משתמשת בארץ כסימבול ותו לא. אלא שאדם שקורא או בוחר לקרוא בתורה באופן אוטנטי כ"עברי" יגיע למסקנה שלא כך הם פני הדברים.

ר' יהודה הלוי בעמקות שיטתו האמונית כפי שבאה לידי ביטוי בספר הכוזרי מבהיר כי אלוקי ישראל בניגוד לתפיסתם של כל שאר הדתיים והפילוסופים, (מלבד כמובן היותו הטרנצדנטי המוחלט) הוא "חי העולמים" דהינו החיות המחייה את כל היש או אם תרצו "נשמת העולם." "אני הוא שהדרגתי את היצירה והעליתיה לפי סדר חכמה" (כוזרי מאמר ד, ג)

"נשמת העולם" היא שמקיימת ומחיה את כל רבדי המציאות, ורבדי המציאות קשורים בקשר אורגני ביניהם. מכל מקום "החיות האלוקית" שמחיה מהווה ומדריגה את כל המציאות, מתרכזת בשכינה בכנסת ישראל ובעם ישראל, בהיבט עמים ומתרכזת בארץ ישראל בהיבט הארצות. יש אפוא אידנטיות (זהות) בין השכינה השורה בעם ישראל ובין השכינה השורה בארץ ישראל.

לנו, כאנשים אשר חיים בתרבות מערבית של אלפי שנים תוצרי חשיבה יונית קשה לתפוס את הדברים בעומקם. על כל פנים ריה"ל שמביא את התפיסה העברית בטהרתה כך רואה את הדברים.

אם נחזור לענייננו הרי שלאור הדברים לעיל תובן היטב ההשוואה שבין השראת השכינה בבני ישראל ובארץ ישראל.

נשמת הכל שחורזת את המציאות, היא היא ששוכנת בארץ, והיא היא ששוכנת בבני ישראל. ומשכך, תובן החומרה שבה רואה התורה את שפיכות הדמים. ארץ ישראל ובני ישראל הם מוקדים, בהם החיות האלוהית קיימת בריכוזיות גבוהה, שם שולטת ההרמוניות, הטבת החיים ועילויים, דרגה אחר דרגה. שופך דמים פועל הפוך מהמגמה הנזכרת לעיל, דהינו הוא מקצץ בנטיעות, מפר את ההרמוניה, מוריד ומשפיל את המציאות. ולכן האדמה לא יכולה לסבול מציאות כזו, ודעתה כביכול נחה רק כאשר תחת דמו של הנרצח מוקז דמו של הרוצח. האקט המוסרי הנ"ל מחזיר את ההרמוניה את המוסריות, את מגמת העלאת החיים ולא את הופכה של מגמה זו.

עקרון דומה לכך, בפרשת עגלה ערופה כפי שהסביר הרב יהושע בכרך- הזקנים מצויים לבצע את עניין עגלה ערופה בשדה אשר קיים לגביו איסור כי תיזרע ותצמיח, דהינו, משנרצח אדם אשר קשור בקשר חיים לארץ כפי שהסברנו לעיל גם הארץ לוקה, וכביכול נפגעת ונפצעת פיזית והעובדה כי קיים איסור לזרוע את השדה הוא ביטוי לכך.